

Această carte a apărut cu sprijinul oferit de TRADUKI, o rețea literară din care fac parte Ministerul Federal pentru Europa, Integrare și Afaceri Externe al Republicii Austria, Ministerul Afacerilor Externe din Republica Federală Germania, Fundația Culturală Elvețiană Pro Helvetia, Grupul de Interes „Traducătoare Traducători” (Literaturhaus Wien), din însărcinarea Ministerului Federal pentru Artă, Cultură, Serviciu Public și Sport al Republicii Austria, Goethe-Institut, Agenția Slovenă de Carte, Ministerul Culturii din Republica Croația, Resortul pentru Cultură al guvernului Principatului Liechtenstein, Fundația Culturală Liechtenstein, Ministerul Culturii din Republica Albania, Ministerul Culturii și Informației din Republica Serbia, Ministerul Culturii din România, Ministerul Culturii din Muntenegru, Ministerul Culturii din Republica Macedonia de Nord, Ministerul Culturii din Republica Bulgaria, Târgul de Carte de la Leipzig, precum și Fundația S. Fischer.

Titlu original: *Apprends-moi à danser. Mémoires provisoires*, © 2018, Editions de l'Aire EIKON © 2021, pentru traducerea în limba română

© Editura EIKON

© S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

București, Calea Giulești 333, sector 6, cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74

mobil: 0733 131 145, 0728 084 802, e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74, mobil: 0728 084 802, 0733 131 145

e-mail: contact@edituraeikon.ro, web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SAUSSURE, LOUIS DE

Învăță-mă să dansez : memorii provizorii / Louis de Saussure ; trad. din lb. franceză de Jean-Louis Courriol. - București : Eikon, 2022

ISBN 978-606-49-0686-1

I. Courriol, Jean-Louis (trad.)

821.133.1

DTP: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Louis de Saussure

Învăță-mă să dansez

Memorii provizorii

[*Apprends-moi à danser*
Mémoires provisoires
de Louis de Saussure]

Traducere din franceză
de Jean-Louis Courriol

E I K O N

București, 2022

Cuprins

Prolog	9
O floare știută doar de mine	13
Oameni și locuri	92

tata își deschidea marele Larousse, ascultam France Musique? Apoi el se retrăgea, învelit în capot, noi mai rămâneam un moment amândoi. Acum, masa lungă din sufragerie se simte la noi ca în vizită la țară.

Cerul s-a voalat, s-a iscat vântul, copacii își strâng crengile pe ei, m-a trecut un fior.

Am dat ocol casei, și, înainte de a închide obloanele și de a coborî în oraș, am tăiat din obișnuință o crenguță parfumată de iasomie. O să ne îmbălsămeze casa înflorind complet și ofilindu-se la noi.

O floare știută doar de mine

De unde să începem? Fiecare moment e un loc, fiecare loc pe unde trecem, fiecare colț unde încetăm să mergem cu pași mari, momente fugare și momente intense și chiar locurile pe care le vizităm din curtoazie sau obligație, colțuri de stradă și clipe petrecute cu cutare sau cutare, aceste timpuri, aceste locuri ne fură ceva din carne, un pic din suflet, sufletul nostru intim, o urmă pe care o tragem, dezinvolți, o urmă parfumată ce plutește mai departe la infinit. Și dacă se întâmplă să trecem din nou pe aici, o clipă mai târziu sau peste o sută de ani, parfumul întâlnit ne amintește de ziua de odinioară înscrisă de-a pururi în pavajul unui trotuar, într-o anumită dimineață, în aerul viu al unui colț de stradă unde doar îngerii știu că ne e scris numele.

*

Când seara se lăsa, tata dădea drumul la France Musique și împreună, el deja în vârstă și eu copil mic, încercam să ghicim cine e compozitorul piesei transmise. Stăteam în sufragerie, uneori pe canapelele trecute din salon, uneori în dormitorul părinților, era

un ceas blând și liniștitor cu muzica răsunând pe când ferestrele întunecate de noapte dădeau spre grădinile orașului vechi al Genevei, culcate dedesubt, la poalele zidurilor ei ca niște faleze.

„Orașul vechi” e un fel de nume propriu care desemnează un mănunchi de străzi pavate care miros a piatră udă și pe care mașinile circulă cu greu. Aici se află piațete goale locuite de fântâni și de biserici austere dar și o mulțime de cafenele și de baruri verzi și roșii împrăștiate printre pietrele gri care amintesc că aici trăiau, la un loc cu anticariate și case simandicoase, femei ușuratece și tripouri în secole din trecut. Orașul vechi e un deal ce domină lacul cu buticuri și șiruri de cheiuri elegante, futele și plictisitoare pe de o parte, și, pe de alta, Marele Teatru, conservatorul de muzică, universitatea, marele parc din Bastions, vechile suburbii de la Plainpalais ce se pierd în zare, în noaptea călduță din care urcau prin fereastră parfumurile castanilor.

Observasem că atunci când ezitam între Mozart și Beethoven, era vorba de fapt de Haydn. Nu se întâmpla decât de două sau trei ori, dar e de ajuns, în copilărie, pentru a crea un obicei. De fiecare dată, ne bucuram de acest adevăr ce se repeta și se confirma; ne uitam în cărți ca să comparăm datele și tatăl meu era încântat să constate că istoria cronologică se potrivea cu diferența de stiluri, eram încântat și eu. Nu avea cultură muzicală, nu avusese timp pentru ea nici prilejul să și-o facă, nimeni nu-i deschisese ușa

spre ea, avusese prea multe de rezolvat și de înfruntat începând cu dramele familiare, criza din 1929, studiile la Belle-Arte și, mai ales războiul cu tragediile lui, traficurile inerente, fuga și despărțirile cauzate de barbarie... Dar avea o ureche muzicală perfectă și chiar dacă muzica era o plăcere doar de moment și oarecum futilă, văzută din prisma lui de protestant, îi deschidea sufletul spre un univers intim de emoții ale copilăriei. Și atunci, omul în vârstă din el îngâna încet, ridicând arătătorul ca să sublinieze importanța unei melodii bine percepute și respectul datorat Frumuseții și creatorilor ei. Se întâmpla chiar ca o lacrimă albastră să se rostogolească pe fața lui solemnă și încărcată de amintiri.

Tatăl meu era etern: avea aproape șaiszeci de ani când m-am născut, l-am cunoscut întotdeauna în vârstă. Dar niciodată nu a fost un bătrân: era dintre acești bărbați vârstnici pe care doar culoarea părului și ridurile îi trădează dar care-și păstrează privirea, ritmul pașilor și felul de a vorbi al tinereții. La nouăzeci și nouă de ani, internat puțin timp pentru o problemă la un picior, medicul o trimise înapoi pe asistenta care adusese radiografia: radiologul greșise documentul, piciorul respectiv avea douăzeci de ani! El nu.

Nu-i scăzu, încetul cu încetul, energia decât în ultimele luni din viață, când trecuse de o sută de ani. În ochii mei, bătrân dintotdeauna, dar mereu viu, nu se schimba niciodată sau foarte puțin. Avea tâmple

înflorite când m-am născut, albe când am împlinit patruzeci de ani, de asemenea când a murit. Era un zid din piatră pe care crește doar ceva mușchi. Când porni spre cerurile în care credea intens, a fost pentru mine o surpriză de neînțeles. Deși împlinise aproape o sută doi ani, părea de necrezut ca acest far mereu de veghe să se poată stinge vreodată.

Copilăria nu cunoaște timpul: bătrânica traversând strada a fost bătrână dintotdeauna – cel puțin dintr-un Evul Mediu din care îi vin amintiri – adulții sunt adulți fără început și fără sfârșit. Avem și noi această dimensiune nelimitată a copilăriei. Într-o bună zi, bunica mi-a spus: „În 2000 o să ai treizeci și trei de ani!”. Vârstă nemaipomenită a cărei evocare mi s-a părut pe moment absurd fantezistă, dintr-un viitor de ficțiune. Toată cunoașterea lumii se dărâmă confruntată cu sărăcia experienței. Ce să mai zic atunci de eternitatea tatălui meu care, în imuabilitatea lui, sfida chiar și trecerea din copilărie la vârsta de adult?

Ancorase vasul familiei noastre în acest golf unde, în ciuda agitației și a strigătelor de moment ale căpitanului, domnea valoarea lui supremă: pacea. Și nicăieri nu se afla mai multă pace decât în muzică.

Avusese timpul să-și însușească câteva opere care deveniră un fel de moștenire muzicală, opere celebre, ample și puternice, peisaje nobile și accidentate cum ar fi Concerto-ul nr cinci de Beethoven – Împăratul – pe care îl cunoșteam până în cele mai mici detalii și pe

care mintea mea – orchestră aducătoare de plăceri miraculoase – îl cânta în momentele de adormire când mă culcam, de la început până la sfârșit, fără o notă falsă. Într-un fel de semi-constiență îmi șopteam: „Ce urmează după acest acord? Ai uitat!”. Dar nu: restul venea de la sine și asistam la un fel de concert mut.

Bach, îndeosebi, îl mișca profund și când plecam în vacanță cu mașina prin Franța, unde vizitam toate bisericile romane, călătorind între timpanul de la Conques și jubé-ul din abația Chaise-Dieu, Catedrala Notre-Dame de la Le Puy și catedrala din Albi, de la Mende la Rodez, călătoream în muzica lui Jean-Sébastien Bach. Nici azi nu pot să ascult suita a doua pentru orchestră, *Brandebourgeois*-ul sau cantata țăranilor fără să nu reînvie, cu durerea pierderii paradisului, drumurile în serpentine din vasta și ploioasă Auvergne, traversată cu ocazia vacanțelor de vară petrecute pe malul Oceanului. *Brandebourgeois*-ul, dar și concerto-urile pentru vioară, de neegalat, cântate de Grumiaux, de pe caseta oferită de Nissim pe care o luam special cu mine. Aceste opere sunt pentru mine peisaje mirosind a frunze ude, presărate cu biserici romane. Erau preludiul necesar la drumurile verzi din Gascogne, aceste drumuri franceze străjuite de copaci și însorite, itinerariul nostru spre Atlantic.

În doliul banal și violent al părinților, fiecare dintre noi suferă pentru o muzică, o savoare, o imagine, un moment de odinioară, un parfum mirosit la colțul unei

alee dintr-un parc public unde trecem întâmplător, grăbiți, poate, și copilul pierdut se simte brusc uluit să găsească ușa casei părăsite încuiată.

Mama mea nu avea nici ea cultură muzicală, în afară de cea pe care o pot da corurile rusești. Dar fredona bucuros mai ales în bucătărie, foarte fals, când credea că n-o auzea nimeni. Îi plăcea mult Water Music, operă de cascade și jocuri de ape agreabile. Dar și mai mult îi plăcea Mozart, modest și sincer, și uneori pe patefonul familial puneam să cânte simfonia treizeci și trei cu deschiderea ei atât de vibrantă, de îndrăzneță și de veselă și parcă toată casa dansa. Astăzi, această simfonie mă copleșește cu amintirea ei și cu amintirea întregii familii rusești, fragile și curajoase, cristaline ca simfonia treizeci și trei, trecute prin toate tragediile groaznice care au adus-o aici odată. Această simfonie e o rază matinală în care fâlfâie firisoari de praf, o zi de concediu deschisă spre grădinile dedesubt și orașul pașnic, familiar, în timp ce mama fredonează.

Într-o seară de iarnă, Radioul Elvețian Romand a difuzat muzică de viori țigănești. Tata asculta, scufundat într-o visare intensă. Îl revăd, în patul lui, încotoșmănat bătrânește, cu radioul lângă el, povestindu-mi cum, în lungile nopți ale ocupației nemțești la Paris, neputând dormi, asculta, pe Radio Budapesta, pe unde scurte, ore întregi, virtuozii ca să încerce să exorcizeze noaptea de groază care se abătuse asupra Europei. Eu presimțeam, ascultând

povestirile lui, groaznicele oceane negre și intuiam că strigătul bestiei umane era doar atenuat o clipă de viori, oricât de strălucite ar putea să fie. Îmi dădeam seama cât de important era să mă țin cu o mână fermă de rampa științei, a culturii, a rațiunii ca să ne apărăm întotdeauna de haos, chiar cu un pospai de cultură dar care să acopere totul; tandrețea împotriva violenței, frumusețea împotriva urâteniei. Pacea, pacea, dorința arzătoare a tatălui meu, împotriva războiului. Aceste melodii îngânate în cameră sau în bucătărie erau, în fond, o pavază împotriva războaielor și a tragediilor.

Mama mea, care avea douăzeci de ani mai puțin decât el, asculta și ea povestirile lui, bucurându-se de aceste momente familiale și mereu impresionată. De altfel, când tata vorbea despre aceste lucruri, acest lucru se întâmpla destul de rar ca să se sisteze orice altceva. Cu un astfel de prilej, ne-a povestit cum i-a auzit pe soldații germani, inși și ei nenorociți, striviți de Leviatan-ul nazist, cântând tristul cântec Lili Marleen, în camioanele de trupe ce circulau noaptea pe străzile Franței moarte. Și tata fredona melodia respectivă ridicând arătătorul.

Am început să ascult cu adevărat muzică pe la nouă-zece ani, când am fost în stare să mânuiesc patefonul și să pun pe el cele câteva discuri 33 pe care le aveam. Patefonul nu se folosea decât rar, dar de Crăciun tata insista să ascultăm *Oratorio*-ul lui Bach și cântece religioase și populare pe discuri 45

din care scârțâiau coruri epuizate de a fi fost prea ascultate, dar oricum sublime pentru copilul mic ce eram; latina lui *Adeste fideles* mă vrăjea și *Într-un grajd obscur* îmi transmitea un pic din miracolul ce trebuia să se întâmple curând, cândva între slujba de la miezul nopții și lumânările bradului de Crăciun.

Dar revelația se produse când Nissim îmi făcu cadou un magnetofon Philips și câteva casete înregistrate de el. Ce dar! Zile de-a rândul trebuia să mă uit la el și să-i manipulez butoanele ca să mă conving că nu era doar un vis. Una dintre casete avea imprimat *Pour Elise* cântat de Wilhem Kempff. Niciodată, nu, niciodată nu voi uita șocul imens pe care l-am încercat când vocea pianului a umplut dintr-odată salonul cam eteroclit al apartamentului familial, cu aceste note nemaipomenite. Cum putuse compune cineva așa ceva? Beethoven, *Pour Elise*, Wilhem Kempff. Nu era posibil, asta cobora din ceruri. Atunci am priceput, băjbâind, ce poate fi suprauman în omenire.

În acest lot magic se aflau *Brandebourgeois*-ul cu peisajele lui umede, suitele pentru orchestră și alte câteva minuni simple potrivite cu vârsta mea: *Bolero-ul*, *Serenada birjarului* de Mozart, *Marșul turcesc...* și un adorabil *Divertimento* în Re major.

Atunci îmi veni dorința de nestăpânit să reușesc să cânt și eu *Pour Elise* cândva și tata se lăsă convins să-și deschidă punga cu bani strânsă mereu cu grijă – pentru lecții de pian. Domnișoara bătrână la care mă duceam

în fiecare vineri, elevă de-a lui Jacques-Dalcroze în persoană, mă învăță destule rudimente ca să-mi pot face de cap într-o zi și să dau naibii studiile serioase și grele, ca să atac cu succes nu doar *Pour Elise*, dar și *Sonata la lumina lunii*, inclusiv a treia parte, glorioasă și vivace. Când veni examenul, nu exersasem bucata impusă. Pe neașteptate am atacat *Sonata La lumina lunii*, ceea ce o ului pe domnișoara bătrână, șocată de o atare impertinență și doamna din juriu, austeră și nedumerită, mă trecu examenul capitulând fără rezerve. Astăzi Cyril, băiatul meu, luminează salonul cu talentul lui.

Nissim avea sute de discuri îngrămădite în micul lor apartament din înălțimile cartierului Saint-Jean. Cumpăra tot ce era mai recent în materie de noutăți tehnologice, patefoane și magnetofone. Pe când la noi, în strada Des Granges, stradă simandicoasă, nu se afla decât vechiul patefon portativ Thorens, tot locul fiind ocupat de cărți și alte obiecte eteroclite, dimpotrivă, în micul apartament al lui Nissim și Hélène, te simțai ca într-o peșteră plină cu discuri, fire electrice și difuzoare. Când împlinii vârsta potrivită, acest unchi, evreu, turc marrani din Constantinopol dinspre tată, italian dinspre mamă, acest progresist ateu care se căsătorise cu tânăra prințesă ortodoxă rusă, sora mamei, îmi făcu cadou un magnetofon și introduse în salonul tatii simfonii, sonate, concerto-uri și, în sufletul meu, gustul aprig al vicții pământești.

Bătrânul aristocrat avea o concepție specială a familiei. Se construiseră pe valori umaniste, iubea viața spiritului, interesul științific și artistic și doar acolo trebuia să te afli, doar acolo se găsea mântuirea. Mai mulți membri ai ei se aflau la locul de cinste în dicționarul *Robert* al numelor proprii și trebuia să fii demn de moștenirea lor și să te inspire după modelul lor. Un Saussure autentic era deci un gânditor, un om de știință, poate un artist sau un antreprenor, dar oricum un om cinstit, drept și generos, disprețuind combinațiile și vanitatea ambiției personale, adică „gloriola”. Oare nu Horace-Benedict scrisese în secolul al optsprezecelea pledoaria influentă ca să introducă la Geneva educația superioară liberă și gratuită pentru toți? Nu se aflau premisele unei noi culturi umaniste, aceea a structuralismului în teoria limbajului a unchiului Ferdinand? Nu se afla o chemare la modernitate impresionistă în pictura îndrăzneată a unchiului Horace? Ca să nu pomenim de sublima angajare a Delphinei Seyrig, dar și a mamei sale Hermine, zisă Miette, pentru drepturile femeilor. Toate acestea se sprijineau pe un imperativ fundamental pe care tatăl meu îl practica, fără nici măcar să se gândească: să se dea naibii conformismul, convențiile mici-burgheze, locuințele curățate lipsite de generozitate. Ceea ce nu-l împiedica să fie de un

conservatorism bătrânesc sau de o mare fidelitate față de ceea ce interpreta el ca un creștinism aristocratic și, de asemenea, câteva coduri de convivialitate când ținea în mâini un pahar la un cocktail – ceea ce se întâmpla rar, fiindcă aprecia mondenitățile și alcoolul, cu o reală delectare, dar în doze infime. Disprețuia total pe cei care-și agață haina în mașină, pe un umerăș, ca să nu se șifoneze, deși știa mai bine decât oricine cum trebuie să cadă pantalonii și cum să se butoneze o vestă. Într-o perioadă care dură extraordinar de puțin, am fost nevoit să frecventez câteva saloane și baluri (nu dură mult: într-o seară, fugii și îmi terminai serata cu prieteni vechi în baruri bând bere și nu am mai existat pentru cei ce primeau invitațiile la Balul 'Trandafirului'). Pentru primul meu bal, organizat nu de un raliu, ci de societatea de studenți în care am fost introdus (și unde îmi legai prietenii durabile și frumoase, de altfel) tata îmi schimbă papionul, în ochii lui, prea drept. Trebuia să-i dea aerul de a fi fost pus cu neglijență. Acest papion afirma, la urma urmei, grăuntele de impertinență care trebuia semănat și împărțit în saloanele mondene, dominate de burghezi la patru ace.

Tata le țesea pe toate cu grijă; făcuse o tapițerie frumoasă care trebuia să decoreze copilăria mea și pe care vreau s-o păstrez și s-o transmit alor mei. Țesea cum desena – minunat – cum elabora planurile clădirilor al căror arhitect era, adică cu rigoarea riglei